

РОЗДІЛ 2. Захищаю себе та інших

Урок 5. Захист життя і здоров'я у воєнний та повоєнний час

Обговорюємо епіграф до теми — "Національна стійкість — це здатність держави і суспільства протистояти тим чи іншим загрозам" *Валерій Залужний, український воєначальник і дипломат.*

Запитання для обговорення з учнями

- Що таке національна стійкість? Які її складові?
- Які ключові загрози можуть знизити рівень національної стійкості держави та суспільства?
- Яким чином економічна, соціальна та політична стабільність впливають на національну стійкість?
- Як громадянське суспільство та державні інститути сприяють протистоянню кризам?
- Які приклади успішного забезпечення національної стійкості можна навести з історії чи сучасності?
- Які заходи можуть підвищити здатність держави реагувати на зовнішні або внутрішні виклики?
- Чим відрізняється концепція національної стійкості від простого забезпечення безпеки або обороноздатності країни?
- Які ключові фактори забезпечують національну стійкість держави та суспільства і як сучасні виклики (економічні, соціальні, безпекові) можуть впливати на цю здатність?

Ці запитання допоможуть розкрити зміст висловлювання Валерія Залужного і спонукати глибшу дискусію про фактори, механізми та практичні аспекти підтримки стабільності держави та суспільства. Воно стимулює обговорення концепцій, практичних прикладів та сучасних ризиків для стійкості держави та суспільства. За бажання можна додати уточнення про роль громадянського суспільства чи міжнародного співробітництва.

Запропонуйте учням навести приклади національної стійкості. Орієнтовні варіанти відповідей.

Військові та оборонні прояви

- Оборона Києва (лютий—березень 2022 року): Збройні Сили України разом із територіальною обороною і мешканцями столиці зуміли відбити наступ чисельно переважаючих сил противника завдяки мобілізації добровольців і цивільної підтримки.
- Добровольчі батальйони 2014—2015 років на Донбасі: Щонайменше 44 батальйони, сформовані місцевими громадами, брали участь у стримуванні агресії РФ.
- Партизанський спротив у Херсоні під час окупації (2022 р.): Місцеві мешканці організовували акції мирного протесту та підпільні форми спротиву, наприклад, рух "Жовта стрічка".

Волонтерство і громадянська активність

- Масовий волонтерський рух 2014—2022 років забезпечував армію спорядженням, продуктами та інформацією, створюючи "другий фронт" суспільної підтримки.
- У 2022 році приблизно 86 % українців жертвували кошти або речі на підтримку армії чи постраждалих, а кожен третій безпосередньо займався волонтерством.
- Громадські ініціативи брали участь у інформспротиві, виявленні дезінформації та координації дій у тилу.

Соціальна згуртованість та психологічна стійкість

- Висока довіра до Збройних Сил України (63%) і до волонтерського руху (47%) у кризових умовах.
- Єдність громадян у регіональній і національній ідентичності дає змогу протидіяти політичним та інформаційним маніпуляціям.
- Підтримка родини, церкви та щоденна праця допомагають зберігати психологічну стійкість населення.

Культурно-інформаційний спротив

Інформаційна протидія російській пропаганді через ініціативи на зразок групи "Інформаційний спротив" з 2014 року.

Перехід на українську мову, збереження національної культури, відмова від нав'язаних зовнішніх наративів, зміцнення громадянської ідентичності.

Інституційні та законодавчі механізми

- Прийняття Закону України "Про основи національного спротиву" (2022 р.), який регламентує взаємодію військових формувань, територіальної оборони та цивільного населення.
- Реформи сектору безпеки і оборони, інтеграція добровольчих батальйонів у Збройні Сили та Національну гвардію.
- Створення національної системи оцінювання ризиків і загроз, механізмів взаємодії держави й громадянського суспільства.

Економічна та інфраструктурна стійкість

- Захист фінансово-економічної системи (антикорупційні заходи, підтримка підприємництва).
- Забезпечення енергетичної безпеки та ресурсного резервування для збереження життєво важливих функцій держави.

Міжнародна підтримка

- Координація дій із міжнародними партнерами (NATO, ЄС), що забезпечує стратегічну підтримку у кризових ситуаціях.
- Використання глобальних практик тотальної оборони та стратегічного планування.

Приклади національної стійкості України показують комплексний характер цього феномену: поєднання військового спротиву, волонтерської активності, інституційної та соціальної згуртованості, культурного опору і міжнародної підтримки. Система національної стійкості діє як стратегія, спрямована на збереження цивілізаційної суб'єктності країни, нейтралізацію загроз і криз та підтримку сталого розвитку держави і суспільства.

Обговоривши цитату Валерія Залужного, запропонуйте учням знайти визначення поняття "національна стійкість" в державних документах.

Згідно з концепцією забезпечення національної системи стійкості, що була затверджена указом Президента України №479/2021 від 27 вересня 2021 року, національна стійкість — це "здатність держави і суспільства ефективно

протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій”.

Захист життя і здоров'я — обов'язок держави і людини. Відтак, розглядаючи тему протягом евристичної бесіди з'ясуйте, як учні розуміють, у чому полягає обов'язок держави щодо захисту життя і здоров'я громадян, яку роль у цьому відіграє Конституція України. Розвивайте вміння учнів шукати й аналізувати інформацію офлайн і онлайн: знайдіть і проаналізуйте з дев'ятикласниками чинні нормативні державні документи, які забезпечують безпеку громадян.

Залучіть учнів до обговорення про те, як людина завдяки підтримці держави може сама проявляти ініціативу в захисті свого життя і здоров'я, як їй налагодити взаємодію з державними установами, котрі контролюють забезпечення прав і свобод наших громадян і захист їх життя та здоров'я.

Нехай учні наведуть приклади відповідних ситуацій з життя і змодельюють їх перебіг, розіграють їх у ролях тощо, виявивши взаємозв'язки між різними подіями і явищами. Спостерігайте, щоб ніхто з учнів не лишився поза увагою: усі мають брати участь у обговореннях та ролевих іграх. Тому об'єднайте їх у пари, трійки, групи, де кожен матиме змогу висловитись. Пам'ятайте, що групи понад 5 осіб не такі ефективні, адже висловитись кожному буде складніше. Вислуховуйте варіанти відповідей і пропозицій усіх груп і обговорюйте результати разом усім класом.

Особливу увагу приділіть розгляду ситуацій, спричинених війною. Учні мають усвідомити не лише те, наскільки зростає роль державних органів під час воєнних дій, а й значення власної громадянської позиції, зокрема, наскільки пильними і відповідальними вони мають бути, щоб не наразити себе та інших на небезпеку. Доцільно скористатися методом кейс-стаді: будьте консультантом учнів і шукайте способи розв'язання ситуацій разом із учнями; в інших ситуаціях оберіть роль експерта, надавши учням більше свободи у виконанні завдань, і лише корегуйте їх відповіді.

Як долати небезпеки техногенного характеру? Розглядаючи це питання, доцільно запропонувати учням виготовити пам'ятки щодо дій у разі техногенних аварій і розповсюдити їх, наприклад, прикріпивши на вхідних дверях під'їзду тощо.